

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, IX, 79; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 126; Mecdî, *Şakâik Tercümesi*, I, 48, 49, 56, 57, 81, 209, 422; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih* (s.nşr. İsmet Parmaksızoğlu), Eskişehir 1992, V, 191; Nişancızâde Muhyiddin Mehmed, *Mir'ât-ı Kâinât*, İstanbul 1290, II, 327; *Keşfü'z-zunûn*, I, 74, 184; İsmâîl Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*, İstanbul 1287, s. 244, 245; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 5; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 166; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ* (s.nşr. Ali Arslan), İstanbul 1981, II, 582; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 329; A. Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1982, s. 18; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 650; Hakkı Aydın, *İslâm Hukuku ve Molla Fenârî*, Ankara 1991, s. 77; Tahsin Deliçay, *Mehmed Şâh ve Te'sisu'l-kavâ'id harfen bi harfin fi şerhi makâsidi esâsi's-sarf'* (doktora tezi, 1998), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 28-32; Hüseyin Hüsameddin, "Molla Fenârî", *TTEM*, sy. 18 (1927), s. 150, 157; Cemil Akpınar, "Hasan Çelebi, Fenârî", *DİA*, XVI, 313, 315.

TAHSİN DELİÇAY

MEHMED ŞÂKİR EFENDİ

(ö. 1860)

Kâdirî şeyhi,
zâkirbaşı ve müzikşinas.

İstanbul'da doğdu. Tophane'de Kâdirî tarikatına ait Karabaş Tekkesi şeyhlerinden Hopçu Seyyid Ahmed Efendi'nin öğrencisi. Babasının lakabından dolayı aile Hopçuzâdelere diye tanınır. İyi bir tahsil gördü. Genç yaşta Kâdirî tarikatına intisap etti. Sesinin güzelliğiyle dikkati çeken Mehmed Şâkir, bazı dergâhlarda zâkirlik yaptıktan sonra Karabaş Tekkesi zâkirbaşılığına getirildi. Babasının vefatı üzerine adı geçen tekkeye şeyh tayin edildi (1831) ve ölümüne kadar bu görevde kaldı. Hacca da giden Mehmed Şâkir Efendi 22 Receb 1276'da (14 Şubat 1860) vefat etti ve aynı tekkenin hazîresinde mihrap önüne defnedildi. Kâdirî taçlı mezar taşında görülen, şair Senîh'e ait tarih beyti şöyledir: "Savt-ı hâme çârgâh oltun dem-i târîhde / Eyledi Şâkir Efendi evc-i Firdevs'i makâm". Üç oğlundan en büyüğü ve aynı zamanda tekkenin zâkirbaşı olan Ahmed Gavsî Efendi babasının yerine post-nişin olmuş, küçük oğlu Ali Rızâ Efendi de zâkirbaşılıktaki kudretiyle tanınmıştır.

Mehmed Şâkir Efendi tabii ses güzelliğinin yanında bestelediği dinî ve din dışı eserlerle de tanınmıştır. Müzikteki hocası Sünbülî şeyhi Şikârîzâde Ahmed Efendi olup ondan pek çok dinî eser meşketmiştir. Günümüzde kaybolmuş olan mevlid bestesiyle mi'râciyyenin nevâ bahrini de bilen Mehmed Şâkir Efendi ayrıca dö-

neminde iyi bir neyzen ve tamburî olarak şöhret bulmuştur. Çok sayıda ilâhi, peşrev ve saz semâisi bestelemişse de bunlardan çok azı zamanımıza ulaşmıştır. Sadettin Nüzhet Ergun onun on bir ilâhisinin güftesini yayımlamış (*Türk Musikisi Antolojisi*, II, 554, 556-559), Öztuna ise dokuz ilâhi, dört peşrev ve üç saz semâisinden oluşan on altı eserinin listesini vermiştir (*BTMA*, II, 331).

BİBLİYOGRAFYA :

Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 469, 480, 483-484, 485, 487, 554, 556-559; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 46-47; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, I, 550; Töre, *İlâhiler*, I, 71; III, 59-60, 122-123; VI, 96; VIII, 84; IX, 210; Sevgi Hatice Sağman, *Rûşen Efendi'nin XIX. Yüzyılda Yazılmış "Mecmûa-i İlâhiyyât" Adlı Güfte Mecmuası* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 156; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 365; Öztuna, *BTMA*, II, 331; Ömer Tuğrul İnançer, "Kadirlik (Kadirlikte Zikir Usulü ve Musiki)", *DBİSt.A*, IV, 378; M. Baha Tanman, "Karabaş Tekkesi", a.e., IV, 441.

HASAN AKSOY

MEHMED ŞEFİK BEY

(1820-1880)

Osmanlı hattatı.

Beşiktaş'ta Kılıçali semtinde dünyaya geldi. Babası Bâbü'lî Tahvil Kalemî hulefâsından Süleyman Mâhir Bey'dir. Doğum tarihi kayıtlı değilse de altmış yaşında iken vefat ettiği yakınlarınca belirtildiğinden bu tarih 1820 olarak kabul edilmektedir. İlk tahsilini bitirdikten sonra Divân-ı Hümâyün Tahvil Kalemî'ne girdi. Burada mahlas almak usulden olduğu için vaktiyle aynı yerde çalışmış olan büyükbabasının Sebzî mahlası kendisine de verildi. Ancak Tahvil Kalemî'ndeki yeknesak iş düzeninden sıkılan Şefik Bey kalemden ayrılıp hüsn-i hat öğrenmeyi tercih etti. Galata Sarayı'nın hat hocası Ali Vasfi Efendi'den sülüs-nesih yazılarını meşkederek icâzet aldı. İcâzetnâmesinin âkibeti bilinmemekle beraber teyzesinin zevci olan Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin kendisine verdiği icâzet tasdikinden bunu 1835 yılında aldığı anlaşılmaktadır.

Şefik Bey, herhalde Ali Vasfi Efendi'nin 1837'deki ölümünden sonra Mustafa İzzet Efendi'nin öğrencisi oldu ve otuz yıl boyunca evin bir ferdi gibi yeni üstadının konağında ikamet etti. Hocasının Eyüp Sultan Camii hatipliğine getirildiği 1839 yılında ondan tekrar icâzetnâme almaya hak kazandı. Kazasker Mustafa İzzet

Efendi, evlâdı gibi sevdiği bu müstesna talebesinin hüsn-i hat sahasında yetişmesi için elinden geleni esirgemedi ve kendisi 1845'te Sultan Abdülmecid'in ikinci imamlığına tayin edildiğinde uhdesinde bulunan Hademe-i Hümâyün ve Muzıka-i Hümâyün hat muallimliklerini Mehmed Şefik Bey'e devretti. Bu vazifesini otuz dört yıl sürdüren Şefik Bey, ayrıca Silâhşorân-ı Hassa-i Şâhâne'de hat muallimliğinde bulundu. Sultan Abdülmecid'in şahsî takdirleri dolayısıyla kendisine 11 Eylül 1849'da "rütbe-i hâcegânî" tevcih edildi. Fakat Nişân-ı Hümâyün Kalemî mensubu olmadığı halde, Osmanlı tahtına çıktığı vakit tuğrasını çekecek kadar Sultan V. Murad'a bağlılık duygusundan ötürü 1879'da 750 kuruş maaşla emekliye ayrıldı. Vefatında Yahyâ Efendi Dergâhı hazîresine defnedildi. Kabrinin hem mâna hem vezin itibarıyla bozuk, ayrıca kötü bir ta'lik hattıyla yazılmış olan manzum kitâbesi şimdi yerinde değildir. Şefik Bey'in iki kızından küçüğü Hüriye Hanım da sülüs ve ta'lik yazmış olup askerî mektepler yazı muallimlerinden Ali Rızâ Efendi'nin zevcesidir. Hayatı boyunca Beşiktaş'ta oturan Şefik Bey, kızının deniz havasından rahatsızlanması üzerine son yıllarında Hırka-ı Şerif (Yeni-bahçe) taraflarına taşınmıştır.

Mehmed Şefik Bey, Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin yetiştirdiği birçok seçkin talebenin en önde gelenidir. Bilhassa celif sülüs hattını Kazasker mektebine bağlı olanlar içinde en üst mertebeye erişmiştir. Mustafa Râkım'dan sonra hâkim olan celif anlayışına tâbi hattatlar arasında bu yazıyı âdetâ mektup yazar gibi süratle ve ekseriya tashihe bile gerek duymadan kalemden çıkarmakta da Şefik Bey devrinin yegânesi sayılır. İstiflerindeki mükemmeliyetin yanı sıra harflerin teşrifatına riayetiyle de tanınan Şefik Bey hat sanatında kaidelerin elverdiği değişik uygulamalara açıktır. Her hattatın bir çeşitle sınırlı olan ve "ketebehü ..." fiiliyle başlayan celif sülüse mahsus imza istifi Şefik Bey'de en az beş farklı görünümündedir.

Şefik Bey'in, kalıp hazırlamadan doğrudan yazdığı bazı celif sülüs yazılarını beğenip de elinde bir örneğinin kalmasını istediğinde bunun altına düz bir kâğıt koyarak hattın kıyılarını iğneledikten sonra mürekkeple yazdığı nüshayı sipariş edene verdiğini, çıkardığı iğneli alt kalıbını da kendisine sakladığını Hacı Nûri Korman, Necmeddin Okyay'a anlatmıştır. Celif sülüsü nasıl süratle yazdığını gösteren şu hadise de zikre değer: Sultan Abdülaziz

Avrupa seyahati dönüşü, İstanbul'un Beyazıt semtinde inşa edilen Harbiye Nezâreti'nin (Bâb-ı Seraskerî, bugünkü İstanbul Üniversitesi merkez binası) hemen açılmasını isteyince büyük giriş kapısının ek-sik kalan kitâbesinin yazılması için Şefik Bey'le 60 altın mukabilinde anlaşma yapılmıştır. Kendisi yazıyı önce küçük ebatla yazmış, kareleme usulüyle yerine göre büyütülmesine çırakları da yardım etmiş ve mermere geçirilmek üzere kalıp olarak iğnelenmesi dahil işi altı saatte bitirmiştir. Anlaşmayı yapan erkânıharp yüzbaşısı, kendisinin ancak 6 lira aylık aldığını düşünüp altı saat çalışan bir hattata 60 altın ödenemeyeceğini söyleyerek zorluk çıkarmıştır. Durumu kendisine bildiren çıraklarına Şefik Bey şöyle demiştir: "Yüzbaşı beye söyleyiniz. Bu yazı altı saatte değil altmış senede yazılmıştır. Kendilerine altı gün değil, altı hafta, altı ay da değil, tam altı sene mühlet veriyorum. Bu müddet içinde bu yazının bir harfini yazabilirse istediğim paranın altı mislini kendilerine hediye olarak veririm". Sonunda inşaat heyeti araya girince hattata ücreti ödenmiştir.

Sultan Abdülmecid, o zamanlar bir Osmanlı adası olan Sakız'da ihya ettiği cami için kendi yazdığı levhaların yerlerine asılması ve gerektiğinde yenilerinin ilâvesi maksadıyla Şefik Bey'i vazifelendirdiğinde huzuruna kabul ederek tembihlerde bulunmuş, Şefik Bey de Sakız adasına gidip padişahın emrini yerine getirmiştir. Bu seyahatin tarihi tesbit edilememekle beraber Sultan Abdülmecid'in 1854'te gerçekleştirdiği ilk Sakız adası ziyaretinden sonra olması mümkündür.

1855'teki büyük Bursa depreminin ulu camiye de fazla zarar vermesi üzerine Sultan Abdülmecid, Şefik Bey'i sersikkez Abdülfettah Efendi'yle beraber Bursa'ya gönderdi. Heradaki çalışmalarını üç buçuk yıl süren her iki hattat, caminin duvar ve sütunlarındaki eski celif sülüs ve küfi hatlarını kendi üslûplarına göre yeniledikten başka buraya mahsus olarak yazdıkları çok büyük ebatlı bazı levhaları da muşamba üstüne yapıştırma altınla hazırladılar. Bugün tamire muhtaç halde olsalar bile bu levhalar ve duvar yazıları sayesinde cami hat müzesi vasfını hâlâ korumaktadır.

Mehmed Şefik Bey sülüs, celif sülüs, nesih ve rikâ' yazıları dışında ta'lik hattını Hafid-i Melek Paşa Ali Haydar Bey'den meşketmişse de bununla pek eser vermemiştir. Ancak Bursa Ulucamii'ndeki çalışmalarını ifade eden, "Bu hutûtu emr

olup tezhîb ü tashîhi heman / Eyledi icrâ Mehemed'le Şefik-ı nâtûvan" beytini caminin sağ duvarına celif ta'likle yazmıştır. Ayrıca belki Bâbîâlî Tahvil Kalemi'nde iken öğrendiği divanî, celif divanî, siyâkat yazılarıyla ve tuğra çekmekle ilgisini kesmemiş; Dîvân-ı Hümâyün dışında celif divanîyi kendine has bir üslûpla ilk defa celif boyda yazarak levhalar tertiplemiştir. Bunlardan biri Ulucamii'deki "Tahassan-tü ..." duasıdır.

Şefik Bey nesih hattıyla yazdığı iki muşaf-tan başka en'âm-ı şerif, delâilü's-şerîfe ve "el-Kasîdetü'l-bürde" gibi eserleri yazmıştır; muhkem bir nesih hattı olmakla beraber kalemini daha ziyade sülüs ve celifine hasretmiştir. Hatta kitaların sülüs satırını yazıp karşısında oturan talebesi Hasan Rızâ Efendi'ye uzatır, o da alttaki nesih satırlarını tamamlamış, sayısız sülüs-nesih kıta, murakka', hilye, levha ve kitâbe bırakmış, resmî hocalığı dışında da birçok talebeye hüsn-i hat öğretmiştir. Bir defasında Muzika-i Hümâyün'dan on altı gence topluca icâzet verdiği bilinmektedir. Bunlardan biri olan Hasan Rızâ Efendi'den başka Çirçirli Ali, Tahsin Hilmi, Bursalı Râşid, Süleyman Vasfi, Yusuf Sabri ve Ömer Fâik efendilerle Çerkez İbrâhim Alâeddin Bey onun farklı zamanlarda yetiştirdiği ilk hatırlanacak seçkin hattatlardır.

Mehmed Şefik Bey'in en meşhur celif sülüsleri, Harbiye Nezâreti kapısındaki 1282 (1865) tarihli "Dâire-i Umûr-ı Askeriyye" yazısı, ön ve arka yüzlerinin iki tarafındaki âyetlerdir (el-Feth 48/1, 3; es-Saf 61/13'ten; el-Bakara 2/223'ten). Sultan Abdülmecid Türbesi'nin her bir kenarı için ayrı olarak yazdığı tarihsiz sekiz parça âyet ve hadis levhaları, Kudüs'teki Kubbetü's-sahre'yi dıştan çeviren, celif sülüs hatla çiniye işlenmiş Yâsîn süresi kuşağı (1293/1876), Soğukçeşme'de Mekteb-i Rüşdiyye-i Askeriyye (1293/1876), Karaköy sahilindeki Dâire-i Umûr-ı Sıhhiyye (1289/1872) kitâbeleri zamanımıza gelen yeri sabit eserleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 177; *Sicill-i Osmânî*, III, 153; *Nurullah Pertevoglu Hat Mecmuası*, M. Uğur Derman özel kütüphanesi; Cl.Huart, *Les calligraphes et les miniaturistes de l'orient musulman*, Paris 1908, s. 203; Osman Nuri Ergin, *Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*, İstanbul 1937, s. 257-259; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 384-389; A. Süheyl Ünver, *Hattat Şefik Bey*, İstanbul 1956; Suha Umur, *Osmanlı Padişah Tuğraları*, İstanbul 1980, s. 309; M. Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, İstanbul 1982, s. 27; a.m.f., "Türk Yazı San'atında İcâzetnâmeler

ve Taklîd Yazılar", *TTK Bildiriler*, VII (1973), II, 725-726; a.m.f., *Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002, s. 170-175; *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı* (haz. M. Uğur Derman), İstanbul 1992, s. 211, 213, 215; Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 1999, s. 140-141, 195; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2000, s. 170-173; Ahmed Tefik, "Hattat Mehmed Şefik Bey", *Resimli Gazete*, sy. 91, İstanbul 1316, s. 1188-1190.

M. UĞUR DERMAN

MEHMET ŞEFİK EFENDİ

(bk. ŞEFİK MEHMET EFENDİ).

MEHMET ŞERİF EFENDİ

(ö. 1204/1790)

Osmanlı şeyhülislâmı.

6 Muharrem 1130'da (10 Aralık 1717) doğdu. Şeyhülislâm Ebûishakzâde Mehmed Esad Efendi'nin oğlu ve Şeyhülislâm Ebûishak İsmâil Efendi'nin torunudur. Annesi de Şeyhülislâm Mirzazâde Şeyh Mehmed Efendi'nin kızıdır. 1151'de (1738) müderris ve babasının nüfuzundan istifade ile 1167'de (1754) Diyarbakır kadısı oldu. Ardından Bursa kadılığında bulundu ve Mekke-i Mükerreme kadılığı pâyesini aldı. Receb 1180'de (Aralık 1766) İstanbul kadılığına getirildi. Rebûlâhîr 1185'te (Temmuz 1771) Anadolu kazaskerliğine tayin edildi. Rebûlâhîr 1186'da (Temmuz 1772) görev süresini tamamlayarak Anadolu kazaskerliğinden ayrıldı. 29 Cemâziyelevvel 1189'da (28 Temmuz 1775) Rumeli kazaskeri oldu. I. Abdülhamid döneminde Cemâziyelevvel 1192'de (Haziran 1778) ikinci defa Rumeli kazaskerliğine tayin edildiyse de yirmi gün sonra görevinden alındı. 25 Cemâziyelâhîr 1192'de (21 Temmuz 1778) Vassafzâde Mehmed Esad Efendi'nin istifasıyla boşalan şeyhülislâmlık makamına getirildi. Yaklaşık dört buçuk yıl şeyhülislâmlık yapmasının ardından meşihatta uzun süredir bulunduğu gerekçesiyle bu makamdan feragat etti (5 Şevval 1196 / 13 Eylül 1782). Mehmed Şerif Efendi'ye dilediği yerde oturma izni verildiğinden Bebek'te bulunan yalısına taşındı. Uzun süre herhangi bir görev almadı, zaman zaman yapılan müşaverelere katıldı.

III. Selim'in tahta çıkması üzerine Mehmed Kâmil Efendi'nin azliyle 27 Zilkade 1203 (19 Ağustos 1789) tarihinde ikinci defa şeyhülislâmlığa getirildi. Ancak altmış gün sonra 27 Muharrem 1204'te (17 Ekim